

Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi

Fuat Aksu

İstanbul, Bağlam Yayınları, 2008

ISBN.978-975-8803-94-1

Hazırlayan: Elif Hatun KILIÇBEYLİ*

Gündelik dilde ve akademik kullanımda “Diplomasi” kavramı çok çeşitli tanımlara sahiptir. Neredeyse her Siyaset Bilimi düşünürünün, teorisyenin; her devlet başkanı, her dışişleri bakanının ve hatta her diplomatın kendi farklı tanımı vardır. En genel tanımıyla Diplomasi, en az iki devlet arasında, var olan veya potansiyel sorun olabilecek konularda karşılıklı diyalog ve müzakere yoluyla sorunun çözümüne yönelik her türden çabayı ifade etmektedir. Oysa bu genel tanımda belirtilen diyalog ve müzakerenin her zaman dış politikada tek araç/yöntem olduğunu söylemek güçtür. Kimi zaman diyalog ve müzakerenin dilini “güç”e dayandırmak gerekir. Böylesi bir durumda Temel İskit’in ifadesiyle, “*zorlayıcı güç’ diplomasinin mi yoksa dış politikanın mı aracıdır?*”¹ sorusu akla gelmektedir. Devletler diplomatik müzakerelerin çıkmaza girdiği durumlarda kuvvet kullanmaya dayalı bir “etki” yönteminden yararlanmayı pek çok açıdan tercih edebilirler.

Uluslararası İlişkiler alanında ülkemizde oldukça kıt olan Türkçe kaynak sorununu gidermeye yönelik bilimsel bir çalışmayı inceleyeceğiz bu ay. Bu kitap çalışması Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyesi Fuat Aksu tarafından yapılmış; arkasında bilimsel desteğin ve eleştirilerin Uluslararası İlişkiler Bölümü öğretim üyeleri tarafından gerçekleştirildiğini anlıyoruz. Bu anlamda kitabın olgunlaşmasında başarılı bir bilimsel iletişim ve bilimsel dayanışmaya tanık oluyoruz.

Yrd. Doç. Dr. Fuat Aksu’nun akademik çalışmaları sonucu edindiği deneyimler ve bu süreçte sorguladığı 1963 yılından itibaren Türk Dış Politikasındaki yaşanan krizler, çatışmalar ve karar vericilerin tutumları bu çalışmada titizlikle incelenerek derlenmiştir. Zorlayıcı Diplomasi adlı kitapta, “dış politika” ve “güvenlik” konularında Türkiye’de karar verici iki temel kurumun işbirliği çerçevesinde olgunlaştırılan Türk Dış Politikası, ilk kez özel bir diplomatik kavram, “zorlayıcı diplomasi” kavramı üzerinden incelenmektedir. Bu açıdan kitap, hem özgün hem de Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi alanında Türkçe yayın eksikli-

* Yrd. Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü. E-Posta: kilicbeyli@hotmail.com.

¹ Temel İskit, *Diplomasi: Tarihi, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, 2007, s. 2.

ğini gideren önemli bir kaynaktır. Uluslararası ilişkiler alanında lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde yüksek fayda sağlayacaktır.

Kitap, giriş ve sonuç bölümleri dışında 3 ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk kısmında “zorlayıcı diplomasi stratejisi”nin teorik altyapısı analiz edilmiş, kavrama açıklık getirilmiştir. Burada ‘strateji’ oluşturma aşamalarında “kuvvet kullanma tehdidi” irdelenmiş ve “etki analizi” yapılmıştır. Diplomasi içinde “zZorlayıcı diplomasi” kavramı tanımlanarak türleri, tutarlılığı, genel argümanları, stratejileri, başarılı sonuçlara etkileri, duyarlılıkları ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Kitabın ikinci bölümünde ise kitabın asıl çarpıcı kısmı yer almakta ve Türk Dış Politikasında ‘kuvvet kullanma tehdidi’ irdelenmektedir. Söz konusu kavramın Türkiye’deki anayasal, bürokratik yapı içerisinde nasıl bir meşru zemine oturmakta olduğu farklı evrelerdeki durumu da dikkate alınarak analiz edilmektedir. Türkiye’nin kurulduğu zamandan bugüne dış politikasında diplomatik bir strateji olarak başvurulmuş kuvvet kullanma tehditlerinin temelde savunmaya dönük olduğuna yaşanan gerçek olaylarla da tanık oluyoruz. Bu bağlamda Türkiye’nin yaşamış olduğu hangi dış politika krizlerinde “zorlayıcı diplomasi” stratejisi çerçevesine oturtulabilecek bir kuvvet kullanma tehdidinden söz edilebileceği tartışılmaktadır. Ölçülü tırmandırma ve caydırmaya dayalı kuvvet kullanma tehdidi sayılabilecek öncül uygulama örneklerinden savunmaya dönük niteliğiyle zorlayıcı diplomasi stratejilerine nasıl bir süreç izlendiği bu bölümde irdelenmektedir. Mudanya Mütarekesi ardından, 1930’lu yıllarda Iskenderun Sancağında, 1945 yılında SSCB’nin Türkiye’ye karşı uyguladığı diplomatik/askerî güç gösterisinde, 1957 Suriye krizinde ve ardından 1960’lı yıllarda Yunanistan ile Kıbrıs krizlerinde Zorlayıcı Diplomasi uygulamalarının, Türk Dış Politikasında kullanıldığını görmekteyiz.

Sadece zorlayıcı diplomasi uygulamaları değil, aynı zamanda dönemin karar vericileri arasındaki mütalaayı, gizliliği, dayanışmayı ve “ulusal çıkar”ın öncelikli olduğunu da kitapta görmek mümkün. Tüm bu kriz dönemlerinde nasıl, ne tür bir diplomasi uygulanacağı sadece Dışişleri Bakanlığı’nın ilgili uzmanları, diplomatları tarafından değil; aynı zamanda askeri kanatta yer alan Genelkurmay Başkanlığı’nın ilgili uzman personeli ile dönemin Başbakanlığı ve hatta bazı dönemlerde Cumhurbaşkanlığı tarafından da büyük dikkatlerle uzun müzakereler sonucunda kararlaştırıldığı bu kitapta ortaya konulmaktadır.

Türk Dış Politikası tarihinde yaşanmış onlarca sorun ve krizde karar mekanizmalarının işleyişi ayrı bir merak konusudur. Krizlerde karar vericinin rasyonel karar vermesini kolaylaştıracak bilgi akışını verilerle desteklemek, olası risk ve faydaları analiz etmek ne ölçüde güç bir uğraşsa aynı ölçüde bu süreci bir modele-şablona oturtmak da aynı ölçüde güçtür. Söz konusu çalışma böyle bir model oluşturma iddiası taşımamakla beraber Türkiye’deki işleyiş hakkında bir fikir vermektedir. Bu açıdan krizlerin ne tür bir diplomatik yaklaşımla incelendiğini görmek, karar verici tarafların kaygılarını dahi ayrıntılarıyla, titiz çalışma ya-

parak, başta gençler olmak üzere konularla ilgili her yaş grubuna ulaştırmak; bunu bilimsel bir çalışma ile somut kaynağa dönüştürmek çok faydalı bir uğraştır. Kitapta, bu süreçlerle beraber, Türkiye'nin anayasalarında dış politikaya ilişkin hükümler ve kuvvet kullanma stratejisi, iç hukuk rejimi, Milli Güvenlik Kurulu'nun yasal çerçeveleri açıklanmış; bununla beraber karar alma modelleri, kriz yönetim durumu anlaşılması zor ve karmaşık yapı iken verilen şema ve çizelgelerle açıklanarak kolaylıkla anlaşılabilir hale getirilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümü ise Türkiye'nin zorlayıcı diplomasi uygulamalarına ayrılmıştır. Bu bölümde savunmaya dönük niteliği ile zorlayıcı diplomasi stratejisinin uygulandığı altı örnek krize yer verilmiştir. 1963-64 Kıbrıs olayları, 1967 Kıbrıs olayları, 1987 Ege Denizi kıta sahanlığı krizi, 1996 Kardak kayalıkları krizi, 1997-98 S-300 füzeleri krizi, 1998 Suriye krizi ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Her bir kriz dönemi tüm ayrıntıları ile aktarılmış, tarihsel süreç ve tarihsel gelişim periyodik olarak düzenlenerek tablolar oluşturulmuştur. Karmaşık sorunlarda yer alan tüm diplomatik ve askeri hareketliliğin bu tablolar yardımıyla anlatılmakta oluşu konuyu, olayları anlamada kolaylaştırıcı etki yaratmaktadır. Her özgül olayda yer alan ulusal çıkar ekseni amaçlar, tarafların motivasyonu, tarafların asimetrikliği, liderlik ve liderlerin kararlılığı, ulusal destek ve uluslararası potansiyel destek, karar alıcıların rasyonelliği, sorunların çözümüne ilişkin açıklık payları ve yoğun çabalar, çözümün aciliyeti ve gerekçeleri tüm açıklığıyla anlatılmaktadır. Tüm bu bilgileri sınıflamak, anlaşılabilir kılmak, ilgili tarafların kriz aşamalarındaki diyaloglarına ve toplantı notlarına, aynı zamanda da ulusal ve uluslararası basında çıkan haberlere ulaşmak yoğun bir beyin emeğinin ürünüdür.

Bu kitaptan beklentileriniz konu hakkında genel bilgilendirme ve genel fayda yaklaşımından daha derin; burada sadece Türk Dış Politikasındaki krizleri görmeyeceğinizi belirtmem gerekiyor. Türkiye'nin komşularıyla yaşadığı krizleri analiz eden bu kitapta, ulusal ve uluslararası tarafları görmek, onların yaklaşımlarını ve diplomatik, askerî, siyasi davranışlarını nedenleriyle anlamak, Türkiye'nin siyasi liderlerinin farklı siyasi görüşlerde olunmasına rağmen kararlılıklarından taviz vermediklerini görmek, her kriz aşamasında 'ulusal çıkar'ın öncelikle ve her daim öncelikli tutulduğuna şahit olmak, ulusal dış politik krizlerinin ülke içinde siyasi malzeme olarak kullanılmasını red etmek, Türkiye'nin güvenlik konusunda karar verme mekanizmalarında yer alan farklı birimlerin yüksek koordinasyon ile sorun çözme kararlılığında olduğunu öğrenmek imkânını elde ediyorsunuz. Kitabın henüz oluşma aşamasından başlamak üzere içeriklerin belirlenmesi, kaynaklara ulaşılması, derlenmesi ve nihai haliyle kitap olarak ortaya çıkması uzun yılları, uzun tartışmaları ve uzun yeniden, yeniden yazımları gerektirmiştir. Türk siyasi tarihine, Türk Dış Politikasına katkıları yüksek olumluluktur. Düşünce aşamasından gerçekleştirme aşamasına ulaşana dek emeği geçen tüm kişilere büyük bir teşekkür borçluyuz.

